

بررسی تصمیم‌گیری مسیر شغلی دانش‌آموزان دبیرستانی مبتلا به ناتوانی جسمی به شیوه نظریه زمینه‌ای

تاریخ دریافت: ۹۴/۱۱/۱۰

تاریخ پذیرش: ۹۵/۴/۲۰

مجتبی سلطانی علی آباد*، محمد رضا عابدی**، پریسانیل فروشان***، ایمان ا... بیگدلی****

چکیده

مقدمه: نوجوانان مبتلا به ناتوانیهای جسمانی یکی از گروههای نیازمند توجه در سطوح مختلف خدمات سلامت هستند، مسیر شغلی این افراد نقش تعیین‌کننده‌ای در احساس توانمندی و رضایت آنها از زندگی دارد در حالیکه چگونگی تصمیم‌گیری مسیر شغلی این افراد مبهم بوده و به روشنی مورد پژوهش واقع نشده است. هدف از پژوهش حاضر بررسی چگونگی تصمیم‌گیری مسیر شغلی دانش‌آموزان مبتلا به ناتوانی جسمی بود.

روش: در این مطالعه که به شیوه کیفی و با تئوری زمینه‌ای صورت گرفت؛ تعداد ۲۵ دانش‌آموز معلول جسمی، ۱۳ کارمند مرتبط با معلولین و ۱۰ متخصص با روش نمونه‌گیری هدفمند جهت مصاحبه انتخاب شدند. داده‌های کیفی با روش توصیف مبسوط و مقوله‌بندی مورد تحلیل قرار گرفتند.

یافته‌ها: نتایج نشان داد شدت و نوع معلولیت، ادراک از معلولیت، خودآگاهی، خودکارآمدی، تجارب مسیر شغلی، اطلاعات مسیر شغلی، شبکه حمایتی، مهارت تصمیم‌گیری، مهارت مقابله با استرس، واکنش خانواده به معلولیت مقولات عمده در تصمیم‌گیری دانش‌آموزان ناتوان است همچنین مقوله هسته این پژوهش انتقال سازگاران مسیر شغلی است؛ که مقولات عمده مذکور را شامل می‌شود در نهایت مدل مقدماتی تصمیم‌گیری دانش‌آموزان ناتوان ارائه شد.

نتیجه‌گیری: بر اساس یافته‌های این پژوهش می‌توان نتیجه گرفت مشاوره تصمیم‌گیری مسیر شغلی دانش‌آموزان ناتوان مستلزم در نظر گرفتن مهمترین مؤلفه‌های تصمیم‌گیری دانش‌آموزان ناتوان جسمی است.

واژه‌های کلیدی: دانش‌آموزان ناتوان جسمی / تصمیم‌گیری مسیر شغلی / مشاوره مسیر شغلی / توانبخشی شغلی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

soltani8@gmail.com

M.R.ABEDI@edu.ui.ac.ir

panilfo@yahoo.com

ibigdeli@um.ac.ir

* دانشجوی دکتری مشاوره شغلی دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران
** نویسنده مسئول: استاد، گروه مشاوره دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران
*** استادیار، گروه مشاوره دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران
**** دانشیار، گروه روانشناسی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

مقدمه

افراد ناتوان، یکی از گروه‌های مورد توجه در سراسر دنیا هستند که می‌توان آنها را بزرگترین اقلیت جهان محسوب کرد. این گروه ۱۰-۱۵ درصد جمعیت جهانی را شکل می‌دهند در حالیکه تقریباً ۸۰ درصد آنها در کشورهای در حال توسعه زندگی می‌کنند [۱]. ناتوانی در ایران طبق آمار سازمان بهزیستی در سال ۹۱ حدود ۱۰ درصد جمعیت کلی را شامل می‌شود. یکی از انواع ناتوانی در همه جوامع و از جمله ایران ناتوانی‌های جسمی است. این جمعیت دربردارنده افرادی است که به نوعی از تواناییهای بهنجار محرومند اما هرگز به معنای عدم کارایی و سودمندی این افراد نیست. توانبخشی که فلسفه وجودیش مبتنی بر ارزش و اعتبار همه افراد بشر است به دنبال تقویت و بهبود تواناییهای افراد ناتوان است و شامل برنامه جامعی از مداخلات طبی، روانی اجتماعی و شغلی است که شخص ناتوان را برای دستیابی به رضایت شخصی، معنی داری اجتماعی، و برخورداری از عملکرد مؤثر در تعامل با جهان، توانمند می‌کند [۲].

توانبخشی شغلی^۱ یکی از ابعاد حیاتی توانبخشی است که به احساس بهنجاری عمومی و سودمندی اجتماعی افراد ناتوان کمک می‌کند. با این وجود به دلیل سیطره علوم پزشکی بر توانبخشی، بخش عمده فعالیت‌های توانبخشی شغلی متمرکز بر جابایی، حمایت و بازگرداندن افراد به محیط کار است؛ در حالیکه در سیر رشد فعالیت شغلی^۲، این مفهوم جای خود را به مشاوره مسیر شغلی^۳ داده است که دربردارنده ضرورت پویایی و استمرار مشاوره شغلی در طول چرخه زندگی است [۳].

گستره حجم تمرکز توانبخشی شغلی بر دو متغیر عمده است: ۱- تصمیم‌گیری مسیر شغلی. ۲- استخدام‌پذیری [۴]. تصمیم‌گیری مسیر شغلی یک متغیر مهم در ارزشیابی فرآیند مشاوره مسیر شغلی است و عبارت است از روندی که افراد تصمیمات آموزشی و مسیر شغلی را اتخاذ می‌کنند چراکه شغل انسان، یکی از عوامل بسیار مهم و سرنوشت‌ساز در زندگی شخصی فرد به شمار می‌رود [۵]. فرد با تصمیم‌گیری شغلی علاوه بر شغل، آگاهانه

یا ناآگاهانه مواردی از قبیل سبک زندگی، مقام، نیاز به ادامه تحصیل، نوع گذراندن اوقات فراغت و افرادی که باید با آنها کار کند را نیز انتخاب می‌کند [۶].

لازم به ذکر است همه مراجعان در مهارت یا اعتماد به انتخاب مسیر شغلی پس از کشف علائق، ارزشها و مهارت/توانمندی‌ها یکسان نیستند. رسیدن به انتخاب تحصیلی شغلی برای برخی مراجعان دشوار است [۷]. دسته‌ای از این مراجعان را افراد ناتوان جسمی تشکیل می‌دهند، مسائلی که مشاوران توانبخشی با افراد دچار معلولیت‌های جسمی مطرح می‌کنند عبارت است از انگیزه مراجع، مشکلات عاطفی همراه با معلولیت، بی‌تصمیمی، چالش‌های متعددی که دربردارنده سازگاری یا آموختن سازگار شدن با معلولیت می‌باشد. لذا نوجوانان ناتوان اغلب آماده انتخاب شغل و مسیر شغلی نیستند؛ به مشاغل غیر تخصصی مشغول می‌شوند و معمولاً آن را ترک می‌کنند چراکه به آن علاقه‌ای ندارند و از روی اجبار انتخاب کرده‌اند [۸]. این در حالی است که بسیاری از این افراد به دلیل عدم معلولیت ذهنی قادر به انجام فعالیت‌های هدفمند هستند.

نتایج مطالعات رشد شغلی نوجوانان ناتوان نشان می‌دهد که آنها موارد زیر را تجربه می‌کنند:

- ۱- محدودیت در تجارب اکتشافی شغلی اولیه.
  - ۲- فرصت‌های محدود برای بهبود توانایی تصمیم‌گیری
  - ۳- خودپنداره منفی که نتیجه نگرش اجتماعی به افراد ناتوان است [۹].
- با این توضیح، انتظار می‌رود محدودیت فرصت‌های اکتشافی، عدم ارتقاء مهارت‌های تصمیم‌گیری و خودپنداره منفی معلولین، مانع روند تصمیم‌گیری مسیر شغلی این افراد شود [۱۰].

عدم توانایی تصمیم‌گیری مسیر شغلی بویژه در گذارهای مسیر شغلی که مستلزم انتخاب هستند مثل انتخاب رشته تحصیلی در دبیرستان می‌تواند تبعات نامطلوبی به دنبال داشته باشد از جمله احساس سردرگمی در هویت‌یابی، سرخوردگی از ادامه تحصیل، انتخاب رشته نامناسب [۱۱]. که این مسائل به ویژه برای افراد مبتلا به معلولیت جسمی که ممکن است بواسطه نگرش منفی به نقص، خودپنداره نامطلوبی داشته باشند مشکلات عدیده‌ای به دنبال داشته باشد. صرف هزینه‌های گزاف به منظور ادامه

1- Vocational rehabilitation
2- vocational counseling
3- career counseling

تحصیل افرادی که شاید مهمترین نقش خود را در مسیر شغلی می‌جویند اما در نهایت احساس یأس می‌کنند عاقلانه به نظر نمی‌رسد. امروزه رویکرد تیری در تاریکی نمی‌تواند پاسخگوی نیازهای بشری باشد [۱۲]

همچنین مطالعات نشان داده که واکنش والدین به معلولیت فرزند نیز می‌تواند در رفتار با این افراد و در نتیجه میزان استقلالشان اثر منفی داشته باشد [۱۳]. نیز در پژوهشی که توسط خدادادی و احمدی با عنوان بررسی مشکلات خانواده‌های دارای فرزند معلول انجام شد نتایج نشان داد این خانواده‌ها از نظر عملکرد خانواده، سازگاری و وضعیت اقتصادی بیش از سایر خانواده دچار ضعف هستند [۱۴]. با این وجود مطالعات نظام‌داری در مورد متغیرهای مربوط به تصمیم‌گیری مسیر شغلی دانش‌آموزان ناتوان یافت نشده که متغیرهای عمده مربوط به تصمیم‌گیری مسیر شغلی دانش‌آموزان معلول را مورد بررسی قرار دهد و در نتیجه الگویی برای مشاوره مسیر شغلی با این افراد در دسترس نیست.

این پژوهش به دنبال شناسایی متغیرهای مرتبط با تصمیم‌گیری مسیر شغلی دانش‌آموزان معلول جسمی است بنابراین هدف پژوهش حاضر بررسی درک و تفسیر دانش‌آموزان دبیرستانی معلول جسمی، کارکنان بهزیستی مرتبط با این افراد و متخصصان (روانشناسان، پزشکان، ...) از مؤلفه‌های تصمیم‌گیری دانش‌آموزان معلول جسمی است.

روش

طرح پژوهش: طرح پژوهش حاضر در زمره پژوهش‌های کیفی از نوع زمینه‌ای قرار می‌گیرد.

آزمودنی‌ها: جامعه مورد مطالعه کلیه دانش‌آموزان دبیرستانی معلول جسمی کارکنان بهزیستی مرتبط با این افراد و روانشناسان بودند. دانش‌آموزان معلول جسمی به یکی از انواع ناتوانی‌های بینایی، شنوایی و یا حرکتی مبتلا بوده و در سال تحصیلی ۹۳-۹۴ در یکی از پایه‌های تحصیلی اول تا سوم دبیرستان در شهر سمنان مشغول تحصیل بودند و هیچ‌گونه عقب‌مادگی ذهنی نداشتند. کارکنان بهزیستی شامل کارمندان سازمان بهزیستی بود که در زمان اجرای تحقیق و یا در گذشته سابقه فعالیت به عنوان کارشناس حوزه توانبخشی داشته و حوزه شغلی آنها مرتبط با دانش‌آموزان معلول بود. روانشناسان در بر دارنده

افرادی با تحصیلات روانشناسی و شاغل در مراکز مشاوره بود. در پژوهش‌های کیفی از نوع زمینه‌ای از روش نمونه‌گیری نظری برای تعیین حجم نمونه استفاده می‌شود [۱۵]. بنابراین تعداد افراد نمونه با معیار اشباع نظری تعیین می‌شود؛ به عبارت دیگر زمانی که انجام مصاحبه‌های بیشتر اطلاعات بیشتری در اختیار نمی‌گذارد و صرفاً اطلاعات قبلی تکرار می‌شوند؛ جمع‌آوری اطلاعات متوقف می‌شود [۱۶]. بنابراین حجم نمونه پژوهش حاضر با توجه به تحلیل همزمان داده‌های حاصل از مصاحبه با معیار اشباع نظری مجموعاً ۴۸ نفر بودند که شامل ۲۵ دانش‌آموز معلول جسمی، ۱۳ کارمند مرتبط با معلولین و ۱۰ متخصص بود؛ این تعداد پس از اطمینان از عدم ارائه اطلاعات جدید تعیین شد. در این پژوهش از روش نمونه‌گیری هدفمند برای گزینش افراد استفاده شد ملاک ورود برای افراد ناتوان عبارت بود از: ابتلا به یکی از انواع معلولیت‌های جسمی شامل نابینایی، ناشنوایی، حرکتی بر اساس پورتل‌های معلولیت سازمان بهزیستی. ملاک خروج این افراد عبارت بود از ابتلا به عقب‌ماندگی ذهنی و سایر معلولیت‌های روانی.

ابزار

در این پژوهش از روش کیفی برای پاسخگویی به سوالات پژوهش استفاده شده است و قوم‌نگاری روش عملیاتی این تحقیق است. در این روش که بر اساس رویکرد تفسیرگرایی اجتماعی است؛ درک جهان اجتماعی از نقطه نظر سوژه‌های مورد بررسی و معانی و مفاهیمی که آنها برای جهان اجتماعی و واقعی خود قائلند، هدف اصلی پژوهش است [۱۷].

ابزار پژوهش عبارت است از مصاحبه عمیق بدون ساختار که با پیگیری سوال اصلی پژوهش آغاز می‌شود. منابع شناسایی سوالات پژوهش کیفی عبارتند از پیشنهادات در پژوهش‌های پیشین، پیگیری پژوهش‌های قبلی که اهل حرفه و رشته انجامشان را توصیه کرده‌اند، ادبیات فنی و غیر فنی، تجربه شخصی و حرفه‌ای [۱۸]. سوال اصلی پژوهش بر مبنای ادبیات فنی و غیر فنی تنظیم شد که عبارت بود از: وضعیت تصمیم‌گیری مسیر شغلی دانش‌آموزان معلول چگونه است؟ بنابراین سوال اصلی با تغییر مخاطب به این سوالات تبدیل شد از دانش‌آموزان پرسیده شد شما چگونه انتخاب رشته تحصیلی می‌کنید یا چگونه رشته تحصیلی

این محل بودند، در منزل برای معلولینی که قادر به حضور در بهزیستی نبودند و در مراکز مشاوره برای متخصصان بود و هر مصاحبه ۳۰ تا ۵۰ دقیقه طول کشید.

یافته‌ها

چنانکه گفته شد پرسش اصلی پژوهش عبارت است از: ۱- وضعیت تصمیم‌گیری مسیر شغلی دانش‌آموزان معلول چگونه است؟

در این پژوهش با ۲۵ نفر از دانش‌آموزان معلول جسمی، ۱۰ نفر از متخصصان و ۱۳ نفر از کارمندان بهزیستی مرتبط با معلولین مصاحبه عمیق صورت گرفت. در مرحله کدگذاری باز، همان‌طور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود محتوای پاسخ مصاحبه‌شوندگان تفکیک شد تا جایی که هیچ یک از اطلاعات جدید نادیده گرفته نشوند. در مرحله کدگذاری محوری که مقولات در دو بخش فرعی و اصلی انتزاع شدند در ارتباط با تصمیم‌گیری مسیر شغلی تعداد ۵ مقوله فرعی و ۳ مقوله اصلی در مصاحبه با دانش‌آموزان، ۶ مقوله فرعی و دو مقوله اصلی در مصاحبه کارمندان و ۴ مقوله فرعی و ۲ مقوله اصلی در مصاحبه با متخصصان استخراج شد که نهایتاً در کدگذاری گزینشی تحت عنوان محدودیتها و ظرفیتهای تصمیم‌گیری مسیر شغلی به عنوان تم اصلی یا مقوله هسته انتزاع شد.

خود را انتخاب کردید؟ چه عواملی باعث شد این رشته را انتخاب کنی؟

از متخصصان و کارکنان مرتبط در بهزیستی سوال شد چه عواملی در تصمیم‌گیری مسیر شغلی دانش‌آموزان ناتوان جسمی در حیطه انتخاب رشته تحصیلی یا شغلی مؤثر است؟ چگونه این عوامل بر انتخاب مسیر شغلی آنها تأثیر می‌گذارد؟

روند اجرای پژوهش: پس از برگزاری جلسه توجیهی با معاونت وقت توانبخشی و ایجاد هماهنگی لیست دانش‌آموزان ناتوان جسمی و همچنین کارکنان مرتبط با این افراد معرفی شدند سپس با هماهنگی کارشناس مربوطه و دریافت اطلاعات اولیه جهت اطمینان از شمول ملاکهای ورود با خانواده‌های این دانش‌آموزان تماس گرفته شد و با کسب رضایت والدین از دانش‌آموزان دعوت شد که به منظور انجام مصاحبه به سازمان بهزیستی مراجعه کنند. قبل از مصاحبه توضیحاتی در مورد سوالات به افراد ارائه شد و سپس برای ضبط مصاحبه از آنها اجازه گرفته شد. در مصاحبه از سوالات باز و در عین حال از نسخه برداری نیز استفاده شده است، در حین انجام مصاحبه برای روشن‌تر شدن موضوع از سوالات دیگری در مواقع لزوم استفاده شد. زمان مصاحبه پاییز و زمستان ۱۳۹۳ و مکان آن در بهزیستی برای کارمندان و معلولینی که داوطلب حضور در

جدول (۱) مفاهیم، مقولات عمده و مقوله محوری هسته استخراج شده از داده‌های کیفی

مقوله هسته	مقولات عمده	مفاهیم	مفاهیم اولیه
انتقال سازگاران مسیر شغلی	اثرپذیری از معلولیت	شدت معلولیت	محدودیت در تجارب شغلی، محدودیت در توان انجام فعالیتهای شغلی، محدودیت در انجام فعالیتهای روزمره، احساس درد و ضعف
		ادراک از معلولیت	پیش‌بینی محدودیت در فعالیتهای شغلی، انتظار شکست، سازگاری با معلولیت، نگرش به قضاوت دیگران
	ظرفیتهای تصمیم‌گیری مسیر شغلی	خودآگاهی	آگاهی از نیازها و ارزشها، آگاهی از تجارب عاطفی، آگاهی از تواناییها و اهداف
		خودکارآمدی	انتظار نتیجه مثبت از انجام فعالیت، پیش‌بینی موفقیت در انجام فعالیتهای
		تجارب مسیر شغلی	تجربه فعالیت هدفمند شغلی، سیر تجارب شغلی مرتبط، تجربه
		شبکه حمایتی	دریافت حمایت از همسالان، صرف زمان با همسالان، مشورت دهی و مشورت‌گیری
		اطلاعات مسیر شغلی	آشنایی با مشاغل، ارتباط با مشاغل، شناخت ویژگیهای مشاغل، شناخت الزامات مشاغل، مدارک تحصیلی مرتبط با مشاغل
		شیوه مقابله با استرس	توجه به منبع استرس، آگاهی از نحوه واکنش خود به استرس، نحوه واکنش به استرس
		طرح ریزی شغلی	تعیین اهداف تحصیلی شغلی، برنامه ریزی تحصیلی - شغلی
		مهارت تصمیم‌گیری	پذیرش محدودیت در انتخاب، توجه به گزینه‌های پیش‌رو، کنترل تنش ناشی از تصمیم‌گیری، توانایی محاسبه سود و زیان گزینه‌ها، توانایی ترجیح‌گزینه و اولویت‌بندی
واکنش خانواده به معلولیت	رفتار حمایتی خانواده در قبال معلولیت، توجه به جنبه‌های ناتوانی یا توانایی فرد معلول، تنظیم قواعد و ساختار خانواده با وضع فرد معلول، کمک به تعاملات فرد ناتوان		

را اصلاح می‌کنند، در مصاحبه با دانش‌آموزان معلول جسمی نیز این‌گونه‌ها بیابگر چگونگی طرح ریزی مسیر شغلی است: "من راهم رو مشخص کردم، خوب هم پیش رفتم با روشی که پیش گرفتم می‌دونم به هدفم می‌رسم". "گاهی وقتها مثلا وقتی با یه مشکلی مواجه می‌شم نا امید می‌شم اما من تا حالا سه دوره آموزشی رو طی کردم تا بتونم توی رشته گرافیک موفق باشم، سعی می‌کنم از هدفم دور نشم". همچنین در مصاحبه با روانشناسان این موضوع با عباراتی از این قبیل مورد توجه واقع شد: "میزان توانایی افراد در تصمیم‌گیری شغلی در همه سنین به انگیزه‌ها و اهدافشان ارتباط نزدیکی دارد" دانش‌آموزان معلول به واسطه ضعف فیزیکی‌شان فرصتهای کمتری برای انتخابهای پر ریسک دارند به عنوان مثال اگر فرد سالمی در انتخاب رشته خود اشتباه کند شاید راحتتر بتواند مسیر خود را تصحیح کند؛ اما انتخاب اشتباه برای فرد معلول با دشواری بیشتری برای تغییر رشته یا به طور کلی مسیر شغلی همراه است، به عنوان مثال معلولی که رشته کامپیوتر انتخاب می‌کند و از ناحیه دست یا چشم معلولیت دارد ممکن است برای ادامه تحصیل در این رشته به لحاظ مالی هزینه‌های بیشتری جهت تطبیق ابزار با نیازهایش پرداخت کند و ممکن است خودش هم به لحاظ فیزیکی به سختی با شرایط کار با کامپیوتر تطبیق دهد؛ در صورتی که به دلیل نداشتن روش صحیح یا اشتباه در انتخاب هدف به این نتیجه برسد که انتخاب او اشتباه بوده است چنین فردی شرایط دشواری برای انتخاب جدید دارد بنابراین مهمترین موضوع در تصمیم‌گیری این افراد شناسایی صحیح اهداف و مسیر رسیدن به آنهاست "یکی از کارکنان سازمان بهزیستی که فعالیت مرتبط با این گروه دارد می‌گوید: "فرد معلول جسمی انتخابهای محدودتری دارد پس داشتن برنامه و هدف خیلی مهمتر از شناسایی فرصتهای شغلی است، ما اینجا با معلولی سروکار داریم که می‌خواست یه کار جدید و خاص انجام بده تقریبا حمایت هم شد اما چون برنامه نداشت موفق نداشت؛" ولی کسی بوده که از همون اول دنبال یک رشته رو گرفت الان هم خیلی خوب داره پیش می‌ره.

در پاسخ به سوال اصلی پژوهش این نتایج حاصل شد: خودآگاهی^۱: مفهوم خودآگاهی در ادبیات روانشناختی هم به عنوان یک سازه روانشناختی و هم به عنوان یک مهارت مطرح شده است [۲۰]. خودآگاهی که از ابتدایی‌ترین دوران زندگی تا بزرگسالی متأثر از تعاملهای اجتماعی و رشد ساختارها و فرایندهای شناختی است از ملزومات سازگاری است. در این مفهوم آگاهی افراد از خودشان مورد توجه قرار می‌گیرد. این که افراد چقدر به ویژگیهای نسبتا ثابت خود، آگاهی دارند یا چقدر اهداف خود را به روشنی می‌دانند نقش تعیین‌کننده‌ای در رفتار افراد در کلیه بافتهای زندگی ایفا می‌کند [۲۱]. یکی از بافتهای زندگی مرتبط با خودآگاهی بافت مسیر شغلی است؛ در نظریه‌های مشاوره مسیر شغلی از جمله نظریه‌های خصیصه‌عامل مفاهیمی چون کشف، دغدغه‌مندی، هویت شغلی، ارزشها، علائق، ویژگیهای مشاغل، صفات شخصیتی ناظر به خودآگاهی است خودآگاهی زیربنای خودپنداره است [۲۲ و ۲۳]. در این پژوهش نیز این مفهوم مورد توجه متخصصان و کارکنان مرتبط با معلولان قرار گرفت به عنوان مثال یکی از متخصصان در این رابطه می‌گوید "خودآگاهی نقش تعیین‌کننده‌ای در تصمیم‌گیری و جهت‌گیری تحصیلی دارد" روانشناس دیگری می‌گوید "خودآگاهی در انسجام تجارب شغلی با علایق و ارزشهای افراد نقش دارد".

طرح ریزی مسیر شغلی^۲: بر اساس دیدگاه اسکین^۳ طرح ریزی مسیر شغلی عبارت است از فرایند مستمر اکتشاف که فرد خودپنداره شغلی خویش را در نتیجه مهارت یا تواناییها، نیازها، انگیزه‌ها، آرزوها و سیستم ارزش شخصی خود توسعه می‌دهد. هدف‌گزینی و برنامه‌ریزی به صورت مکرر در چرخه رشد خودپنداره شغلی به عنوان مقدمه و نتیجه واقع می‌شود [۲۴]. طرح ریزی مسیر شغلی همانگونه که به افراد در دستیابی به اهداف شغلی کمک می‌کند نشان‌دهنده رشد خودپنداره شغلی است. میزان واقع‌نگری در طرح ریزی مسیر شغلی افراد همزمان با ارتقاء خودپنداره شغلی افزایش می‌یابد و افراد محدودیتهای غیرواقعی یا ایده‌های آرمانی دور از دسترس

- 1- Self-awareness
- 2- Career planing
- 3- Schein

دیگری تجارب یادگیری کامپیوتر و تأییدهای دریافت شده مرتبط با کامپیوتر را دلیل علاقه خود به رشته کامپیوتر اعلام می‌کند و می‌گوید "خواهرم از بچگی بهم کامپیوتر یاد داده؛ زیر و بم کامپیوتر رو بلدم خیلی بیشتر از همکلاسی هام کامپیوتر بلدم"

شبکه حمایتی^۳: تماس با همسالان نقش مهمی در درک دیگران و آگاهی از خود و دیگران ایفا می‌کند، نوجوانان در این دوره سنی بیش از پیش تحت تأثیر گروه همسال قرار می‌گیرند. نظریه یونگ^۴ و شونمن^۵ در رابطه با منابع خودآگاهی اهمیت روابط با همسالان را نشان می‌دهد. در این دوره سنی یکی از منابع آگاهی از خود مقایسه خود با دیگران^۶ و دریافت بازخورد^۷ از همسالان است [۳۱]. همچنین نوجوانان با دریافت حمایت از دوستان جایگاه اجتماعی خود را در خارج از خانواده نیز تثبیت می‌کنند و بخشی از هویت اجتماعی خود را در این روابط دنبال می‌کنند. تأثیر پذیری از گروه همسال در این سن در پژوهشهای بسیاری مورد تأیید قرار گرفته به عنوان مثال یک پژوهش کیفی نشان داد نوجوانان به صورت مثبت و منفی از گروه همسال اثر می‌گیرند [۳۲]. نتایج مصاحبه در پژوهش حاضر مبین اثرگذاری گروه همسال بر تصمیم‌گیری مسیر شغلی نوجوانان ناتوان است. به نظر می‌رسد نوجوانان ناتوان به دلیل وجود ضعف فیزیکی و عوارض جسمی آن و همچنین احساس تمایز اجتماعی ناشی از ناتوانی تمایل زیادی به دریافت حمایت از گروه همسال دارند. یکی از نوجوانان در این باره می‌گوید "با دوستانم خیلی جورم اونا تو انتخاب رشته من خیلی نقش داشتند؛ همه ما با هم یک رشته رو انتخاب کردیم. اگه دوستانم نبودند نمی‌تونستم از پله‌های مدرسه بالا برم" دیگری می‌گوید "در مدرسه یکی از بچه‌ها منو مسخره کرد خیلی اذیت شدم می‌خواستم دیگه مدرسه هم نرم".

اطلاعات مسیر شغلی^۸: با گذر زمان تغییرات زیادی در منابع شغلی رخ داده است، برنامه‌های رایانه‌ای، مواد دیداری و شنیداری جایگزین حجم بالای پرونده‌ها و

خودکارآمدی^۱: منظور از این مفهوم که در مشاوره مسیر شغلی برگرفته از نظریه شناختی اجتماعی است عبارت است از اثرپذیری احساس توانایی افراد بر اساس انتظار از نتایج عملکرد در انجام فعالیت خاص یا احساس توانایی کلی [۲۵] تصمیم‌گیری مسیر شغلی دانش‌آموزان ناتوان نیز به انتظارشان از نتیجه فعالیت و باورشان در مورد توانمندی‌هایشان بستگی دارد. در پژوهش‌ها به نقش خودکارآمدی بر بسیاری از مؤلفه‌های روانشناختی پرداخته شده از جمله نقش خودکارآمدی بر رشد مسیر شغلی [۲۶]، بی‌تصمیمی مسیر شغلی [۲۷]، تقویت عزت نفس [۲۸] باورها نقش بسزایی در جهت‌گیری رفتاری افراد دارد باور به توانمندی در ابتکار عمل و رفتارهای رشدی افراد اثرگذار است. یکی از کارمندان بهزیستی می‌گوید "بعضی از بچه‌ها اینقدر خودشونو قبول دارند که یادشون میره معلولند". همچنین انتظار نتیجه مثبت می‌تواند در انگیزش افراد برای اتخاذ تصمیم شغلی (انتخاب رشته) مؤثر باشد یکی از دانش‌آموزان می‌گوید: "هدف من از خودم بزرگتر نیست می‌توانم به آن برسم." این که افراد تخمین مثبتی از توانایی خویش داشته باشند کمک می‌کند که در تصمیم‌گیری مسیر شغلی، حداکثر توان خود را مورد توجه قرار دهند و باعث می‌شود بازه تصمیم و گزینه‌ها افزایش یابد [۲۹].

تجارب مسیر شغلی^۲: تجارب زندگی و کاری ابعاد ارزشمندی از مشاوره مسیر شغلی هستند؛ یکی از اهداف ارزیابی تجارب مسیر شغلی در فعالیت مشاوره شغلی کمک به تصمیم‌گیری مسیر شغلی است. فنونی چون مصاحبه زندگی‌نامه، خط سیر زندگی و .. همه به دنبال کشف یا انسجام تجارب شغلی هستند. متخصصان شغلی اغلب تجارب مراجعان را در ۵ حوزه مورد توجه قرار می‌دهند: ۱- تجارب کاری خاص، ۲- تجارب تحصیلی و آموزشی ویژه، ۳- تجارب و ترجیحات اوقات فراغت، ۴- مشاغل دوست‌داشتنی و دوست‌نداشتنی در گذشته، ۵- شناخت‌های خاص. تجارب شغلی نقش تعیین‌کننده‌ای در ادراک و احساس افراد به فعالیتهای شغلی یا مشاغل دارد [۳۰]، به عنوان مثال یکی از دانش‌آموزان می‌گوید "از کودکی در مغازه برادرم کار کرده‌ام، می‌تونم فروشنده خوبی باشم."

3- Supportive network
4- young
5- shonman
6- Social comparison
7- Social feedback
8- Career information

1- Self-efficacy
2- Career experience

کردم ولی دیدم واسه خانوادم خیلی سخته که تو رفت و آمد بهم کمک کنند؛ چون اون مدرسه دورتره".

مهارت تصمیم‌گیری^۲: انسان در طول زندگی، پیوسته در حال تصمیم‌گیری‌های ساده و پیچیده است. افراد مختلف ممکن است در موقعیتهای مشابه زندگی تصمیم‌های متفاوتی اتخاذ کنند. برخی افراد در موقعیتهای تصمیم‌گیری قادر به در نظر گرفتن و مقایسه پیامدهای مثبت و منفی تصمیم نیستند و اغلب در مقابل گزینه‌ها سردرگم می‌شوند این افراد قادر به محدودسازی و مصالحه گزینه‌ها نیستند در مقابل افراد ماهر در تصمیم‌گیری می‌توانند اولویت بندی صحیحی از نتایج مثبت و منفی انتخابهای خویش داشته باشند و می‌دانند که هر انتخابی مستلزم صرف نظر یا محدودسازی سایر گزینه‌هاست. تصمیم‌گیری مسیر شغلی نیز یکی از موقعیتهای تصمیم‌گیری به شمار می‌رود. مهارت در تصمیم‌گیری به افراد کمک می‌کند به نحو واضحتری موقعیت پیش رو و خواسته‌های فردی مورد توجه قرار گیرد. کسب اطلاعات از گزینه‌ها و نتایج انتخاب آنها به علاوه توجه به ویژگیها، علایق و نیازهای شخصی نقش تعیین‌کننده‌ای در تصمیم‌گیری پایدار دارد [۳۵]. یکی از دانش‌آموزان خود را در اغلب موقعیتهای تصمیم‌گیری موفق می‌بیند و این را به تصمیم‌گیری مسیر شغلی تعمیم می‌دهد "تا به حال بیشتر تصمیمهای من درست بوده و هیچکس هم منو سرزنش نکرده، خودم هم راضیم. مثلاً در مورد تغییر مدرسه راهنمایی خودم تصمیم گرفتم راضی هم هستم. وقتی که باید یه چیزی رو انتخاب کنم فکر می‌کنم کجاش به نفع من هست کجاش ضرر داره در مورد سرگرمیهایم خودم تصمیم می‌گیرم. در مورد رشته ورزشی هم خودم شنا رو انتخاب کردم راضی هستم می‌دونم که تو انتخاب رشته هم موفق می‌شم با خلیبها مشورت می‌کنم و آخرش خودم با توجه به همه چیز انتخاب می‌کنم.

واکنش خانواده به معلولیت^۳: تاکید بر نقش خانواده به عنوان اولین محیط اجتماعی و اولین نهاد حمایتی در متون بسیاری مورد توجه قرار گرفته؛ این در حالی است که تنوعی از چشم‌اندازها در تاریخچه درمانهای روانشناختی خانواده وجود دارد از خانواده به عنوان منشاء بیماری غیر

کنابهای حاوی توضیحات فنی مشاغل شده‌اند. این در حالی است که مشاغل نیز نسبت به گذشته افزایش قابل توجهی یافته‌اند و دسترسی به کلیه اطلاعات مشاغل دشوار و ناممکن است. با این وجود افراد در دسترسی و آگاهی از اطلاعات مسیر شغلی با یکدیگر متفاوتند دانش‌آموزانی که اطلاعات شغلی بیشتری دارند با زوایای مشاغل از جمله محیط کار، روابط شغلی، وضعیت مالی شغل، ارتقاء شغلی و پرستیژ اجتماعی آشنایی بیشتری دارند و بنابراین برای مقایسه مشاغل گزینه‌هایی در اختیار دارند که افراد فاقد این اطلاعات به این گزینه‌ها دسترسی ندارند و تصمیم‌گیری شغلی آنها محدودتر است [۳۳]. به عنوان مثال یکی از دانش‌آموزان اطلاعات خود در مورد میزان و نوع فعالیت جسمی مورد نیاز مشاغل مرتبط با رشته‌های درسی را مقایسه کرده و خود را متناسب با رشته‌های ادبیات و علوم انسانی ارزیابی می‌کند "من فکر می‌کنم هیچ رشته‌ای برای من مثل رشته انسانی نیست چون می‌تونم رشته حقوق رو در دانشگاه دنبال کنم و کار با پرونده‌ها برای من که پاهام مشکل داره راحتتره"

شیوه مقابله^۴: براساس تئوری‌های روانشناختی، راهبردهای مقابله‌ای نقش مهمی در کاهش استرس و در نتیجه سلامت روانی افراد دارند و مفهوم استرس به تنهایی و بدون در نظر گرفتن مهارت‌های مقابله‌ای آنان، ارزش محدودی در توضیح و پیش‌بینی وضعیت افراد دارد. به بیان دیگر هرچه منابع افراد برای مقابله بهتر باشد، کمتر احتمال دارد گرفتار موقعیت‌های منجر به آسیب شوند. نتایج مطالعه‌ای نشان می‌دهد افرادی که توانایی بیشتری در حل مسایل دارند کمتر دچار افسردگی می‌شوند و کمتر در معرض استرس قرار می‌گیرند. توجه به اینکه تصمیم‌گیری مسیر شغلی مستلزم انتخاب یک گزینه و چشم‌پوشی از سایر گزینه‌هاست همچنین اغلب همراه با انتقال از یک فضای تحصیلی یا شغلی به محیط جدید است می‌تواند همراه با تجربه متفاوتی از استرس باشد و به شیوه‌های مقابله‌ای افراد در اتخاذ تصمیم شغلی و احساس فرد به تصمیم‌گیری مرتبط است [۳۴]؛ به عنوان مثال دانش‌آموزی در توضیح چگونگی انتخاب رشته تحصیلی به نگرانیهای آینده خود اشاره می‌کند و می‌گوید وقتی می‌خواستم انتخاب رشته کنم اول به رشته تجربی فکر می‌

2- Decision making skill

3- Family response to child disability

1- Coping style

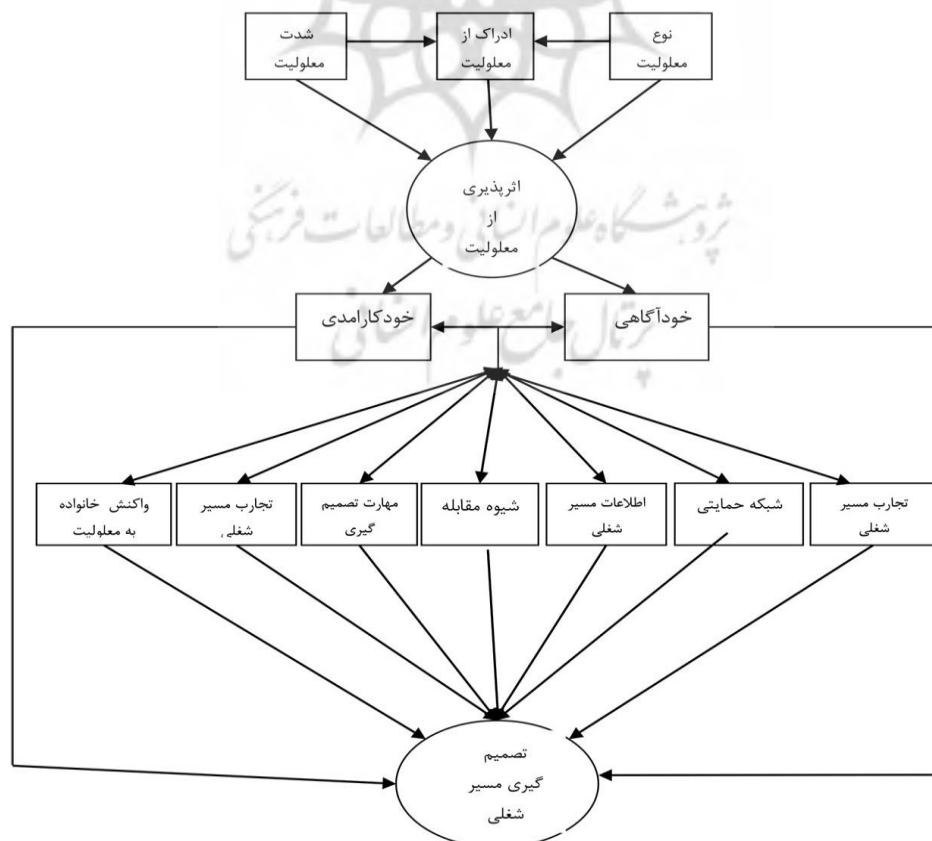
یکی از دانش آموزان با معلولیت جسمی در ناحیه پا می گوید "خانواده من طوری رفتار می کنند که گاهی وقتها فکر می کنم یادشون رفته پاهام مشکل داره." دانش آموز نابینای دیگری می گوید "پدر من اینقدر حساسیت رو مساله من دارد که گاهی وقتها دوست ندارم جلوی دوستانم پیشم باشه فکر کنم اگه بهش هیچی نگم به جام انتخاب رشته هم بکنه این کاراش باعث میشه لجبازی کنم دلم میخواد برعکس حرف او کار کنم".

بحث

با توجه به مقولات عمده و توضیحات ارائه شده می توان گفت مفهوم یا مقوله هسته "انتقال سازگاران مسیری شغلی" دانش آموزان معلول جسمی است. مقوله ای که می تواند کلیه مقولات و مفاهیم به دست آمده را پوشش داده و جنبه تحلیلی دارد. انتقال سازگاران مسیری شغلی دانش آموزان معلول جسمی در قالب یک مدل زمینه ای مطرح شده است:

قابل دسترس تا خانواده به عنوان محیط درمانی. در تعریف خانواده سالم بر نقش حمایتی خانواده برای فرزندان تاکید مکرر شده است. همچنین تربیت فرزندان یک ارزش اجتماعی محسوب می شود و تربیت مناسب یکی از شاخصه های خانواده سالم از منظر اجتماعی است. اهمیت کارکرد خانواده به ویژه والدین در قبال فرزندان می تواند والدین را به واکنشهای متفاوتی در مواقع بحران یا گذارهای خانوادگی برانگیزد، به عنوان مثال برخی خانواده ها در مواجهه با موقعیتهای چالش برانگیزی چون بیماری مزمن فرزند ممکن است در پی کاهش پیامدهای بیماری موجود دست به اقدامات جبرانی بزنند مثلا آموزش های ویژه ای برای برتری فرزندشان در سایر حوزه ها در نظر گیرند و یا برعکس محدودیتهای مربوط به قواعد اجتماعی و خانوادگی را کاهش دهند مثلا عدم حضور فرزندشان در مهمانی خانوادگی را تایید کنند. احساس حمایت خانواده نقش تعیین کننده ای در مواجهه فرد ناتوان با موقعیتهای زندگی دارد در حالیکه اغلب افراد نیاز دارند خودمختاری خود را در این موقعیتهای حفظ کنند [۳۶]، در پژوهش حاضر

شکل ۱) مدل زمینه ای درک فرایند تصمیم گیری شغلی به مثابه انتقال سازگاران مسیری شغلی

متناسبی داشته باشند چنانکه در پژوهش بوگارت^۱ به مفهومی به نام خودپنداره ناتوانی اشاره می‌شود و بر پرورش خودپنداره ناتوانی به جای تأکید بر بهنجارسازی افراد ناتوان تأکید می‌شود [۳۹]. به عبارت دیگر خودآگاهی افراد ناتوان تأثیر فراوانی بر چگونگی تعامل با معلولیت دارد؛ دامنه خودکارآمدی دانش‌آموزان ناتوان نیز تحت تأثیر خودآگاهی و اثرپذیری از معلولیت است. مفهوم خودآگاهی و خودکارآمدی با ارتباط متقابل بر مفاهیم تجارب مسیر شغلی، شبکه حمایتی، اطلاعات مسیر شغلی، شیوه مقابله با استرس، مهارت تصمیم‌گیری، تجارب مسیر شغلی و واکنش خانواده به معلولیت بر تصمیم‌گیری مسیر شغلی مؤثر است. چنانکه در پژوهش ناستا^۲ رابطه بین عقاید خودکارآمدی بر اکتشاف مسیر شغلی مورد بررسی واقع شده و نتایج نشان دهنده اشتراک منابع خودکارآمدی و اکتشاف مسیر شغلی است به طوری که هرچقدر انجام تکالیف بر خودکارآمدی مؤثر است، ترغیب کلامی بر اکتشاف مسیر شغلی مؤثر است در نتیجه پلی بین نظریه های خصیصه عامل با تأکید بر متغیرهای مرتبط با خود و محیط در اکتشاف مسیر شغلی و نظریه یادگیری اجتماعی و نظریه های شناختی-اجتماعی با تمرکز بر خودکارآمدی مشاهده می‌شود [۴۰]. همچنین بر اساس گزارش سازمان جهانی بهداشت، آموزش از طریق گروه همسال نقش تعیین‌کننده‌ای در توانبخشی شغلی افراد دارد که نمونه آن در کامبوج گزارش شده است [۴۱].

یافته‌های پژوهش حاضر با تحقیقات اخیر در مورد افراد ناتوان با تأکید بر مفهوم "تعیین مسیر خود"^۳ که در بردارنده مؤلفه‌های مهارت خودآگاهی، گزینه‌سازی، تصمیم‌گیری، هدف‌گزینی، خودتنظیمی، حل مساله، خودراهبری است همخوانی دارد [۹].

همچنین فیلد^۴ و مارتین^۵ در پژوهشی نشان دادند که توجه به مفهوم تعیین مسیر خود اهمیت بسیار زیادی در رشد مسیر شغلی دارد و در طول عمر باید مورد توجه قرار گیرد [۴۳].

همانطور که در شکل شماره یک ملاحظه می‌شود اثرپذیری از معلولیت متأثر از شدت معلولیت، نوع معلولیت و ادراک از معلولیت است. شدت معلولیت تعیین‌کننده طبیعی کارکردهای باقیمانده است. به عنوان مثال معلولیت شدید می‌تواند دامنه حرکتی فرد معلول را کاهش دهد و بنابراین گزینه‌های مسیر شغلی را محدودتر کند. همچنین نوع معلولیت می‌تواند در میزان شباهت یا تفاوت افراد ناتوان با سایرین نقش داشته باشد. با وجود اینکه در بعضی مطالعات بین برخی از انواع ناتوانی در متغیرهایی چون عزت نفس تفاوت‌هایی مشاهده شد به عنوان مثال در پژوهش نشان داده شد که عزت نفس افراد نابینا در بزرگسالی بیش از ناتوانیهای حرکتی است در مجموع نوع ناتوانی اغلب تعیین‌کننده شدت ناتوانی نیز هست بنابراین سنجش تفاوت اثرپذیری از انواع معلولیت با تفکیک شدت ناتوانی کار دشواری است [۳۷].

معلولیت‌های چند بعدی یا نادر طبیعتاً به تمایز بیشتر فرد با دیگران منجر می‌شود بویژه در دوره نوجوانی که افراد بیشتر به گروه همسال گرایش دارند این وضعیت دشوارتر است. ادراک از معلولیت متغیر بافتی است که هم از شدت و هم از نوع معلولیت فرد معلول متأثر می‌شود. همچنین تجارب فرد که در سازه معلولیت مفهوم پردازی می‌شود و روابطی که فرد با خوشایندی یا ناخوشایندی تجارب خود در ارتباط با معلولیت برقرار می‌کند بیانگر ادراک فرد از معلولیت است. گاه فرد مبتلا هویت خود را با معلولیت آمیخته می‌بیند و گاهی معلولیت در ویژگیهای ثانویه فرد تعریف می‌شود. در پژوهش به اثر ادراک از موانع مربوط به معلولیت در دریافت حمایت حرفه‌ای و اطلاعات مسیر شغلی اشاره می‌کند و نشان می‌دهد افراد ناتوانی که موانع بیشتری را به معلولیت خود مرتبط می‌دانند شدت معلولیت خود را بیشتر گزارش می‌کنند [۳۸].

به طور کلی شدت معلولیت، نوع معلولیت و ادراک از معلولیت سه متغیر اولیه در روند تصمیم‌گیری مسیر شغلی محسوب می‌شوند که بر این فرایند در سازه اثرپذیری از معلولیت تأثیر گذارند. در این فرایند خودآگاهی افراد که در بردارنده شناخت از علایق، ارزشها، نیازها تجارب و .. است متأثر می‌شود ممکن است برخی افراد بر حسب میزان و کیفیت اثرپذیری از معلولیت خودآگاهی ضعیف یا

1- Bogart

2- Nasta

3 - self-determination

4- Field

5 - Martin

3. Shafi abadi A. Vocational rehabilitation for the disabled, 1th ed. Tehran: Forest. 2003; p. 31-3. [Persian].
4. Smith g. Career counseling, 2th ed. California brook: Publishing company. 2009; P. 34-45.
5. Ghasemi Z, Farahbakhsh K, The Effectiveness of Career Goal Setting on Career Choice of Students. 2011; 3 (8): 41-55. [Persian].
6. Crites JO. Problems in the measurement of vocational maturity . J Vocational behave. 1974; 23(4): 25-31.
7. Savickas ML. Assessing career decision making: Testing and assessment in counseling practice. J Vocational behave . 2002;54(5):68-76.
8. Fabian E. Longitudinal outcomes in supported employment : Asurvival analysis. Rehabilitation Psychology. 1999; 37(1): 23-25.
9. Cont L. Vocational development theories and the disabled person: Oversight or deliberate omission?. Rehabilitation Counseling Bulletin. 1983; 26(9): 316-28.
10. Savickas M. L. Toward a comprehensive theory of career development: Dispositions, concerns, and narratives. Contemporary models in vocational psychology. 2001; 54(2): 61-73.
11. Kelley K, Clark B, Brown V, Sitzia j. good practice in the conduct and reporting of survey research. Int J Qual Healthc. 2003; 39: 261-66.
12. Cohen L, Manion L, Morrison K. Research methods in education 6th ed. London: Routledge. 2007; p. 81-96.
13. Rodenburg R. Family predictors of psychopathology in children with epilepsy. J Coun Psychol. 2005; 47(43): 605-14.
14. Ahmadi Kh , Khodadadi GH, Anisi J, Abdolmohammadi E. Problems of families with disabled children. J Mil Med. 2011; 13(1): 49-52. [Persian].
15. Depoy E, Gitlin L. Introduction to research: Understanding and applying multiple strategies, 5th ed. Londen: Ltd. 2005; p. 44-52.
16. Glaser B, Strauss A. The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research, 3th ed. London: Weidenfeld & Nicolson; 1967. p. 175-190.
17. Stephan P, Sampling Opinions, 8th ed. New York: Wiley. 1963; p. 121-27.
18. Strauss A, Corbin J. Basics of qualitative research: grounded theory procedures and techniques, 3th ed. Newbury Park, CA: Sage. 1990; p. 89-95.
19. Corbin J, Strauss A. Basics of qualitative research, Basics of qualitative research, Techniques and procedures for developing grounded theory, 7th ed. USA: Sage. 2008; p. 203-11.
20. Harter S. The construction of the self: A developmental perspective, 1th ed. Guilford. 1999; p. 167-75.

در پژوهش صادقی با عنوان بررسی رابطه حمایت خانواده با عزت نفس و خودکارآمدی تصمیم‌گیری مسیر شغلی دانش‌آموزان نیز نتایج همخوان با پژوهش حاضر به دست آمد: نتایج نشان داد حمایت خانواده هم به صورت غیر مستقیم با تأثیر بر عزت نفس و هم به صورت مستقیم بر خودکارآمدی تصمیم‌گیری مرتبط است و خودکارآمدی تصمیم‌گیری مسیر شغلی بر فرایند حل مساله، اطلاعات شغلی، خودارزیابی و طرح‌ریزی مؤثر است [۴۴].

در نهایت می‌توان گفت بسته مشاوره ای که در بردارنده متغیرهای به دست آمده از پژوهش حاضر است برای مشاوره مسیر شغلی دانش‌آموزان ناتوان جهت تصمیم‌گیری مسیر شغلی کمک‌کننده است. پیشنهاد می‌شود بسته مداخلاتی مشاوره تصمیم‌گیری با در نظر گرفتن متغیرهای زیر جهت تصمیم‌گیری مسیر شغلی افراد ناتوان تدوین و بکار گرفته شود.

تعدیل اثرپذیری از معلولیت، ارتقاء خودآگاهی، بهبود خودکارآمدی، توسعه مهارت تصمیم‌گیری، سازمان‌دهی تجارب شغلی، افزایش و سازماندهی اطلاعات مسیر شغلی، آموزش شیوه کارآمد مقابله با استرس، توجه به یا توسعه شبکه حمایتی، آگاهی یا مداخله در واکنش‌های خانواده به معلولیت.

محدودیت‌های پژوهش:

- ۱- نگرانی برخی خانواده‌های دانش‌آموزان از آثار و عواقب مصاحبه (با توجه به اینکه برخی امکانات یا مزایای مالی پس از مصاحبه کارکنان بهزیستی با این افراد به آنها تخصیص داده شده؛ بعضی از خانواده‌ها احساس نگرانی داشتند).
- ۲- دشواری حضور برخی از افراد ناتوان در سازمان بهزیستی (محل مصاحبه) و زمینه‌سازی برای انجام مصاحبه در منزل.
- ۳- مصاحبه با افراد ناشنوا نیازمند حضور عضوی از خانواده بود.

منابع

1. Babae M , Azarang A. Regulations equality of opportunity for disabled, 1th ed. Tehran: Technical Consulting Organization. 2014; p. 27-45. [Persian].
2. Banja J.D. Ethics, values and world culture: the impact on rehabilitation. Disability and rehabilitation. 1996; 18(6): 279-84.

- 37- Rimmer JH, Riley B, Wang E, Rauworth A, Jurkowski J. Physical activity participation among persons with disabilities: barriers and facilitators. *Am J Prev Med.* 2004; (26): 419-25.
38. Bogart K. The role of disability self-concept in adaptation to congenital or acquired disability. *Rehabilitation Psychol.* 2014; 59 (1): 107-15.
39. Nasta K A. Influence of career self-efficacy beliefs on career exploration behaviors. *Dev Psychol.* 2014; (22): 112-34.
40. International Labour Organization. Replicating success: a handbook and manual on alleviating poverty through peer training. Geneva. 2007; (62): 248.
41. Lent RW, Brown SD, Hackett G. Social cognitive career theory. *Career choice and development.* 2002; 101-11.
42. Carter E, Lane K, Cooney M, Weir K, Moss C, Machalicek W. Self-determination among transition-age youth with autism or intellectual disability: parent perspectives. *Res Prac Pers Sev Disabil.* 2013; 38(3): 129-38.
43. Field S, Martin J, Miller R, Ward M, Wehmeyer M. Self-determination for persons with disabilities: A position statement of the division on career development and transition. *Career Dev Except Individ.* 1998; 21(2): 113-28.
21. Krus D. Increasing Student Mathematics Self-Efficacy Through Teacher Training. *J Advanced Academic.* 1997; 18(7): 278-312.
- 22- Koumoundourou G, Kounenou K, Siavara E. Core self-evaluations, career decision self-efficacy, and vocational identity among Greek adolescents. *J Career Development.* 2012; (39): 269-86.
23. Savickas M L. Renovating the Psychology of Careers for the Twenty-first Century. In *The Future of Career*, 3th ed. England: Cambridge; 2000. p. 53-68.: Cambridge University Press. 2000.
24. Manolescu A. *Human Resource Management*, 4th ed. The Economic Publishing House. 2003; p.332.
25. Lent R, Brown SD, Hackett G. Toward a unified social cognitive theory of career/academic interest, choice, and performance. *J Vocational Behav.* 1994; 45(5): 79-122.
- 26- Hsieh H, Huang J T. The effects of socioeconomic status and proactive personality on career decision self-efficacy. *Career Dev.* 2014; (6): 29-46.
27. Bullock-Yowell E, Andrews L, Buzzetta M E. Explaining career decision making self-efficacy: Personality, Cognitions, and cultural mistrust. *Career Dev.* 2011; (59): 400-11.
28. Brown D, Lent RW. *Career development and counseling: putting theory and research to work*, 3th ed. New Jersey: John Wiley & sons. 2014; p.44-61.
29. Hackett G, Betz NE. Self-efficacy perceptions and the career-related choices of college students. *In D.* 1992; 229-46.
30. Shane S, Khurana R. Bringing individuals back in: the effects of career experience on new firm founding. *Industrial and Corporate Change.* 2003; 12(3): 519-43.
31. Amirjan S. Efficacy of Group Counseling on Self-Esteem of High School Female Students. *social welf q.* 2011; 11(40): 189-215. [Persian].
32. Kenny M, Blustein D, Chaves A, Grossman J, Gallagher L A. The role of perceived barriers and relational support in the educational and vocational lives of urban high school students. *J Coun Psychol.* 2003; 50(12): 142-55.
33. Sampson JP, J Reardon RC, Peterson G, Lenz J. *Career counseling and services: A cognitive information processing approach*, 11th ed. CA: Brooks/Cole. 2004; p.21-42.
34. Peterson G, Sampson J, Reardon R. *Career development and services: A cognitive approach*, 9th ed. CA: Brooks/Cole. 1991; P. 80-91.
35. Kraus L. *The Impact of an Intervention on the Career Decision-Making Self Efficacy and Career Indecision of High school junior* [dissertation]: university of Kansas. 1997; P. 63-75.
36. Lakshmi N, Anurdha S. Self-Esteem among physically disabled and visually disabled late adolescents. *International J Technical Res Applications.* 2014; 31-39.

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Study of Career Decision Making of Physically Disabled High School Students by Using Grounded Theory

Soltani-Ali-Abad, M. Ph.D student., Abedi, M. *Ph.D., Nilforooshan, P. Ph.D., Bigdeli, I. Ph.D.

Abstract

Introduction: Adolescents with physical disabilities are one of noticeable group at different levels of health care. The career of these people has important effect on their empowerment and life satisfaction while method of career decision making of them is not clear and has not been researched. The aim of this study was to investigate career decision making of physically disabled high school students.

Method: In this study qualitative study was conducted by grounded theory. 25 physical disabled students, 13 staff related to disabled people and 10 specialists were chosen by convenience sampling method for interview. Qualitative data was analyzed by expository apriority method and codification.

Results: Findings showed that severity and type of disability, perception of disability, self-awareness, self-efficacy, experiences of career, career's information, supporting network, decision-making skills, coping skills, family's reactions to disability are major categories of students with disabilities in decision-making. Also core part of this study is adaptive transmission's career which is included major mentioned categories. Finally, preliminary decision was to provide students with disabilities.

Conclusion: Based on these findings it can be concluded that career decision making counseling of students with disabilities needs to consider most important components of disabled career decision making.

Keywords: physical disabled students, career decision making, career counseling, career rehabilitation.

*Correspondence E-mail:
M.R.ABEDI@edu.ui.ac.ir